

Exerciții de asceză

Aurel Sasu

La debutul publicistic (1939), Adrian Marino avea optsprezece ani. Își căuta o „formulă sufletească proprie”, obsedat de „valoarea în sine”, de „elanul către totalitate” și de conștiința „destinului individual”. Avea cultul „operelor mari”, al „intelectualității ridicate” și al „culturii maxime”, excepționale, ca forță vitală a unei civilizații. În cercetările de istorie literară, îl interesează „informația sistematică și de bună calitate”, „izvoarele de primă mână” și fidelitatea față de „norma interioară” a personalității umane. Se visa „o conștiință puternic individualizată, egolatră, egocentrică”, autor de contribuții fundamentale, preocupat de cărți scrise „sub specia eternității”, orientat de „preferințe irezistibile”, într-un cuvânt, om de gust clasic, apologet al exemplarului și al adevărilor morale intangibile.

Era categoric împotriva realității „aparent” moderne, a fragmentarului, a enciclopedismului improvizat, a diletantismului pretențios și a judecăților haotice, nedocumentate, a suficienței, a jurnalismului compilativ și a spiritului de improvizație cinică. Detesta „vocația efemerului” și evita, prin discernământ și selecție severă, „erorile de optică”. Acceptă fericit „infernul bibliotecilor” și refularea în fața informației documentare, își asumă tirania, dogma erudiției care-l scutește, teoretic cel puțin, de tranzacțiile ieftine și de falsele certitudini. Reacționează virulent împotriva „dezgustătorului spectacol al ipocriziei umane”, al admirației de la distanță, al producției literare comune, al „publicării grăbite”, împotriva oportunistului, a succesului imediat, a „promovării de sine ipocrite”, a vanității și a entuziasmului facil. Actul critic înseamnă efort, „inconfort de gândire”, potențial instructiv, idei asimilate, disponibilități creatoare și participare la „o activitate pentru veșnicie”.

Judecă totul prin raportarea la ideea de absolut, de durabil și etern, în opoziție cu primejdia imediatului, inactualului, cu „goana neîncetată după uniformizare și platitudine” sau cu energia risipirii în cotidian (cronica literară e acceptată doar când intră în „programul ascuns de lucru” al sintezelor). „Prelungita aplecare asupra textelor” e semn de disciplină intelectuală, de educație în ideea adevărului sustras determinismului istoric și de judecată (ierarhie) opusă polemic mentalității tranzacționale. Criticul refuză „mitul originalității depline” și pretenția „absoltei originalități moderne”. Crede în existența unor valori „din plin generatoare în ordinea creației”, în „substratul etern” al culturii, în „armonia întregului”, în capacitatea valorificării a ceea ce este primordial, arhaic, și în „valoarea anticipativă” a ideilor. De unde plăcerea de a descoperi precursori și de a consemna „tulburătoare coincidențe ale spiritului uman, în nepăsătoare sa continuitate”.

Există un permanent dialog între milenii: nici epocile de cultură nu pot fi fragmentate în „blocuri distincte”, nici „absoluta originalitate modernă” acceptată doar ca pură utopie („poezie ermetică s-a făcut din Antichitate”; valoarea poetică a obscurității se poate urmări în timp până la Demetrius, contemporan cu Plutarh; punctul de plecare al speculațiilor neo-umaniste se află în Renaștere; ermetismul „este vechi de când lumea” etc.). Exercițiul de sinteză critică e „reîmprospătarea memoriei” și reformulare a surselor clasice. Între Adrian Marino și generația lui e „un dezacord de ritm” (ca în romanul

L'Homme pressée al lui Paul Morand), criticul (pretins autodidact) are un „elan vital înăscut”, se cheltuiește cu voluptate, în grabă, în „viteză”, în aplicații de concentrare, asimilare, de complexe intelectuale și dialog cu sine. E lucid, perseverent, riguros, nemulțumit, inconformist, moralist lipsit de iluzii, refractar mediului, sentimental „ușor mizantropizat”, de o glacialitate afectată, practicând starea conflictuală ca „autonomie de gândire” și neîncrederea, ca probă de sinceritate și de „strictă erudiție”.

O fermitate neobișnuită și o perfectă urbanitate în atitudini. Tânărul era, în fond, un timid („amestec de tristețe, bucurie și de mari așteptări”), „învelit la exterior prin purtări mândre, agresive și ironice”, ca un Peciorin din nuvela lui Lermontov, orgolios indiferent față de onoruri, deloc smerit, „conștient de propriile-i sclipiri de superioritate”, și deloc modest, din moment ce modestia era considerată „o îndoială fundamentală de sine”. Disprețuiește huliganismul cultural (infatuarea, cabotinismul, vulgaritatea, grandilocvența, absența „educației totale”), evită subiectele la modă, „sectarismul violent” și tirania politică, prin meditație (sugestie din Condorcet). O iluzie? Fără îndoială! Fiindcă mizantropul visează, asemenea personajului din comedia lui A. S. Griboedov, „o societate ideală, construită după propria sa imagine”, și „sfârșește prin a-și suprima orice relație socială de teama dezamăgirilor interioare”. O alergare de unul singur după „desăvârșirea de sine”, atâta timp cât „fondul nostru inefabil rămâne incomunicabil în cea mai mare parte”.

Deocamdată Adrian Marino îl copiază pe George Călinescu cel puțin în atitudinea romantică de aspirații ideale: calm desăvârșit, izolare de contemporani și gândul secret al valorilor strict europene. Un fel romantic de a trăi în vis. Numeroasele inventarii bibliografice, laborioasele investigații de arhivă, parcurgerea ascetică a materialului brut, detaliile de istorie literară, efortul de stabilire a „temelor originare”, notele, cronicile, efemeridele sunt toate valorificări de „intelectualitate ridicată”, de viziune unitară, integrate și, în esență, de cultură ca alternativă la ideea de criză și de salvare a omului. E accentuată, de fiecare dată, seria de „intuiții irepetabile” și istoricitatea „producătoare de valori”. Când, blazat de „literatura înaltă”, criticul coboară la „anecdoticul monden” și la „epicurelul gastronom” o face doar spre a-și odihni spiritul amenințat de „sufocarea livrescă” a marilor idei.

Să fie paginile (studii, însemnări, note, cronici și recenzii), căroră, târziu, autorul nu le mai găsește loc în biografia sa, scrise numai dintr-un „sentiment violent de relaxare”? Puțin probabil. În volumul de memorii (*Viața unui om singur*, 2010), autorului, evoluând cu anii, către „un idealism abstract, radical, dublat de realismul și spiritul critic cel mai rece și brutal”, începuturile i se par confuze, nu mai are despre ele „nici o amintire frumoasă”, anii de publicistică activă dintre 1939 și 1947 i se par „dezorientare intelectuală”, „salt în necunoscut” și „atracție instinctivă într-un mediu inedit”. Într-un alt mediu decât singurătatea lui cronică, o singurătate care alterează, falsifică și sterilizează. Care, în cele din urmă, ucide! Multiplele preocupări din această perioadă fac parte dintr-o viață care nu i-a dat, practic, nicio „satisfacție profundă”, o

viață „blocată, dezamăgită, adesea apăsată și chiar terorizată”.

I-a fost imposibil criticului să se transpună „într-un trecut (îndepărtat)” și să trăiască, în același timp, „efectiv într-un prezent (imediat)”. Publicistica începuturilor e repudiată ca parte a unei existențe dure, nefericite, antipatice, iritante, recuzată, în ultimii ani, „cu toată puterea și convingerea”. Intră, prin urmare, în sumarul memoriilor ca „inventar, practic ineputabil, de mizerii, nedreptăți (și) atrocități morale de toate categoriile” („Disprețul strivitor” al lui Călinescu: „De ce nu te-ai făcut inginer” sau: „Da ce, dumneata ești scriitor”, nu va fi niciodată uitat!). Omul Marino nu s-a plăcut pe sine, „nici cum a fost, nici cum a fost obligat să trăiască”. În final, nu i-a plăcut nici opera ca sursă a ostilității celorlalți. Vârsta însăși i se părea, în ultimii ani, abstractă, impersonală și supracronologică. Înainte să-i deteste pe alții, autorul se detestă pe sine, își detestă credința pentru conștientizarea făcută „contactelor impure”.

Ca exerciții de independență, insubordonare, spirit critic ireverențios și agresiv, ca dovezi de „suferință inexprimabilă și incomunicabilă”, începuturile publicistice rămân, totuși, edificatoare și, în cele din urmă, acceptate ca argument de „egalitate publică” și formă acut-dramatică de individualizare. Abandonarea lor e teatrală și zisa lor uitare nu face decât să demonstreze cât de imposibilă e ruptura totală și definitivă de propria noastră biografie. Nici Adrian Marino, nici ideile lui de ideologie literară nu și-au găsit deocamdată *locul* ce li se cuvine în cultura română. Poate din vina lui (recunoscută cu atâta demnitate!), poate din vina contemporanilor. Numai că un om fără *loc* este un om exilat, condamnat să rămână un simplu „document de epocă”. Iată de unde începe posteritatea criticului! Dovadă că și-a bătut el însuși acest destin și că nu și-a dat foc manuscriselor înainte de moarte și nu și-a distrus cu voluptate însemnările, cum a promis. Ne-a lăsat nouă (expresia îi aparține) *expoziția de rufe murdare*, în care se amestecă indistinct revolta („permanentă și fără soluție”), uzura („fără ieșire”), seria de aberații și imbecilități, viața ratată, erorile, inhibițiile, existența repudiată, singurătatea, examenul de conștiință, mediul cultural („detestabil”), „plutirea în derizoriu”, gesturile de ostilitate, neputința adaptării, sfidarea modelelor, „modificările subite de comportament”, naivitatea de a crede în valorile eterne, „distanțarea cvasiironică” de sine, resentimentul cu rol compensator, stoicismul, resemnarea, „impulsul exclusivist”, generozitatea, sacrificiul, drama vieții și izolarea progresivă. Ne-a lăsat nouă obligația să aflăm care au fost *obstacolele interioare* ale libertății sale.

(Prefață la volumul: Adrian Marino, *Cultură și creație*, în curs de apariție la Editura „Eikon”).